УДК 37.013.42

DOI <https://doi.org/10.32405/2413-4139-2020-1-46-50>

Людмила Виповська,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6834-5713>
м. Пирятин

РОЗВИТОК КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ У ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

Анотація.

У статті окреслено сучасну систему освіти як компетентнісний підхід стратегічного розвитку. Компетентнісна освіта за своєю сутністю зорієнтована на практичні результати, досвід особистої діяльності, вироблення ставлень, що зумовлює принципові зміни в організації навчання, яке стає спрямованим на розвиток конкретних цінностей і життєво необхідних знань і умінь учнів.

Результати педагогічних спостережень і практика засвідчують, що будь-яка дитина, яка має вроджений або набутий дефект розвитку, може (за відповідних умов і кваліфікованій підтримці) стати повноцінним членом суспільства та самодостатньою особистістю, розвиватися духовно, забезпечувати себе матеріально відношенні та бути корисною суспільству. Відповідно, життєва компетентність дитини, яка охоплює цілий комплекс характеристик: розвинений чуттєвий досвід, потреби, здібності, звички, особисті якості та практичні уміння, здатна розвиватись і змінюватись з віком і обставинами життя. Вона є суспільно значущою характеристикою, яка має відповідати суспільному

запиту. Таким чином, освіта дітей, які потребують особливих освітніх потреб, має ґрунтуватися на принципах виваженої педагогіки, зорієнтованої на потреби дітей. Інклюзивні підходи в навчанні та вихованні корисні і необхідні для родин дітей з особливими освітніми потребами.

Ключові слова: загальна здатність; особливі потреби; інклюзивна освіта; комунікативні уміння.

*Ми виховуємо учня не як носія знань,
а як людину, яка має жити в суспільстві
і приносити йому користь.
В. Сухомлинський*

Сучасне життя формує нову особистість, адже сьогодні молода людина об'єктивно змушена бути більш мобільною, інформованою, здатною самотійно оволодівати новими знаннями, критично та творчо мислити. Її успішність й адаптованість до сучасних вимог безпосередньо залежить від: готовності навчатися впродовж життя, адекватної мотивації до самонавчання та саморозвитку. Новий етап у розвитку системи освіти пов'язаний з упровадженням компетентнісно зорієнтованого підходу до формування змісту й організації освітнього процесу, з формуванням компетентності учня як мети та результату навчання.

Сучасна система освіти розглядає компетентнісний підхід як стратегічний напрям розвитку. Однак серед провідних тенденцій також має бути визначено переосмислення основних моделей здоров'я, покладених в основу функціонування системи освіти людей з особливими потребами.

Медична модель розглядає порушення здоров'я як характеристику особистості, що може бути викликано хворобою, травмою чи станом здоров'я і, відповідно, потребує медичної чи іншого виду корекції певної проблеми [4, с. 5]. Реакція суспільства в контексті медичної моделі закономірно полягає в забезпеченні лікування, реабілітації, а також наданні соціальної допомоги. Реалізація медичної моделі в системі спеціальної освіти пов'язана з наданням освітніх послуг у спеціальних освітніх закладах і сегрегацією до них дітей з особливими потребами в навчанні.

Дедалі більшого визнання та поширення набуває соціальна модель, пов'язана з дотриманням прав людини. На противагу медичній, соціальна модель розглядає ваду здоров'я як соціальну проблему, що зумовлена непристосованістю оточення, включаючи ставлення до людей з особливими потребами та виробничі норми, архітектурну безбар'єрність і транспорт [4, с. 6]. Така модель спрямована на досягнення змін у суспільстві таким чином, щоб воно забезпечувало рівну участь громадян у здійсненні своїх прав і надавало їм таку можливість. Реалізація соціальної моделі в системі освіти передбачає запровадження інтегрованого й інклюзивного навчання. Концепція розвитку інклюзивної освіти зазначає, що держава має забезпечити доступність до якісної освіти відповідного рівня дітям з особливими освітніми потребами з урахуванням здібностей, можливостей, бажань та інтересів кожної дитини шляхом запровадження інклюзивної освіти [5, с. 28].

Інклюзивна освіта – це система освітніх послуг, що базується на принципі забезпечення основного права дітей на освіту та права навчатися за місцем проживання, що передбачає навчання в умовах закладу загальної середньої освіти (ЗЗСО). З метою забезпечення рівного доступу до якісної освіти інклюзивний освітній заклад має адаптувати навчальні плани і програми, методи і форми навчання, використання наявних ресурсів, партнерство з громадою до індивідуальних освітніх потреб і різних стилів навчання дітей з особливими освітніми потребами. Інклюзивні заклади освіти мають забезпечити спектр необхідних послуг відповідно до різних освітніх потреб таких дітей [4].

Компетентнісна освіта за своєю суттю зорієнтована на практичні результати, досвід особистої діяльності, вироблення ставлень, що зумовлює принципові зміни в організації навчання, а також спрямована на розвиток конкретних цінностей і життєво необхідних знань та вмінь учнів. Результати навчальної діяльності учнів на всіх етапах шкільної освіти не можуть обмежуватися лише знаннями, уміннями та навичками. Метою навчання має бути формування компетентностей, *що є загальними здатностями, які базуються на знаннях, досвіді та цінностях особистості* [5].

Ключові компетентності (базові, життєві компетентності) характеризують не просто рівень сформованості предметних умінь та навичок. Тут ідеться про ступінь готовності дитини до життя, наявність таких життєвих умінь, що здатні забезпечити її повноцінне функціонування в суспільному й особистому житті.

Міжнародна спільнота вважає компетентнісний підхід дієвим інструментом покращення якості освіти [6]. Сучасні освітні нормативні документи [6] надають такий перелік наскрізних ключових компетентностей, як:

- *вміння вчитися* – передбачає формування індивідуального досвіду участі учня в освітньому процесі, уміння, бажання організувати навчальну діяльність для досягнення успішного результату; оволодіння вміннями та навичками саморозвитку, самоаналізу, самоконтролю та самооцінювання;

- *здоров'язбережувальна компетентність* – пов'язана з готовністю вести здоровий спосіб життя у фізичній, соціальній, психічній і духовній сферах;

- *загальнокультурна (комунікативна) компетентність* – передбачає опанування спілкуванням у сфері культурних, мовних, релігійних відносин; здатність цінувати важливі досягнення національної, європейської та світової культур;

- *соціально-трудова компетентність* – пов'язана з готовністю здійснювати свідомий вибір, орієнтуватися в проблемах сучасного суспільно-політичного життя; оволодіння етикою громадянських відносин, навичками соціальної активності, функціональної грамотності; вміння організувати власну трудову та підприємницьку діяльність; вміння оцінювати власні професійні можливості, здатність співвідносити їх із потребами ринку праці;

- *інформаційна компетентність* – передбачає оволодіння новими інформаційними технологіями, вміннями відбирати, аналізувати, оцінювати інформацію, систематизувати її; використовувати джерела інформації для власного розвитку.

У цьому контексті змінюються й підходи до оцінювання результатів навчальних досягнень учнів як складників освітнього процесу. Оцінювання має ґрунтуватися на позитивному принципі, що передбачає врахування рівня досягнень учня, а не ступеня його невдач.

Співвіднесення характеристик компетентнісно зорієнтованого підходу з тенденціями інноваційних змін у спеціальній освіті переконливо свідчать про те, що найоптимальнішою умовою досягнення нових результатів навчання – формування компетентностей дітей з особливими освітніми потребами – має бути визнана інклюзивна освіта. Усі моделі інклюзивної освіти [5, с. 71–75] мають компетентнісно спрямований потенціал. В інклюзивному середовищі підвищується соціальна компетентність і вдосконалюються комунікативні навички дітей із відмінними здібностями [4, с. 131]. Вважається, що це безпосередньо пов'язано з широкими можливостями для соціальної взаємодії з дітьми, які не мають обмежень, адже вони надають поведінкові моделі цим дітям, які продовжують формувати властиві віку соціальні та комунікативні компетентності. Діти з обмеженими можливостями навчаються за складнішою навчальною програмою, завдяки чому процес набуття вмінь і навичок відбувається більш ефективно, а академічні досягнення покращуються. Інклюзія передбачає особистісно зорієнтовані методи навчання, основою яких є врахування індивідуальних особливостей дитини, її здібностей, особливостей розвитку, індивідуального темпу навчання, власного суб'єктного досвіду тощо. В інклюзивному середовищі діти з обмеженими можливостями демонструють вищий рівень соціальної взаємодії з іншими дітьми, які таких обмежень не мають. Посилюється соціальне сприйняття дітей з відмінними здібностями завдяки методиці навчання в інклюзивних школах де воно часто відбувається в формі групової діяльності. Під час роботи в малих групах діти навчаються бачити людину, а не її ваду, а також починають усвідомлювати, що між ними та дітьми з обмеженими можливостями є чимало спільного. Інклюзивне освітнє середовище підвищує самооцінку та сприяє розвитку самостійності в дітей з особливими потребами. Завдяки інклюзивній освіті діти з особливими потребами будуть краще підготовлені до умов реального життя, матимуть більше можливостей брати участь у різних видах діяльності, що узгоджується з вимогами компетентнісного підходу.

Отже, зазначимо, що під час діяльності з дітьми з особливими потребами доцільно оцінювати досягнення індивідуально визначених цілей, аніж порівнювати їх з типовими. Проаналізовані дослідження засвідчують, що в інклюзивних класах увагу акцентують, насамперед, на розвитку сильних якостей і талантів дітей, а не на їхніх проблемах [4], що також співзвучно реаліям компетентнісного підходу в освіті. Взаємодія з іншими дітьми сприяє когнітивному, фізичному, мовному, соціальному й емоційному розвитку дітей з особливими освітніми потребами. Діти з типовим рівнем розвитку демонструють відповідні моделі поведінки дітям з особливими освітніми потребами мотивують їх до розвитку та цілеспрямованого використання нових знань та вмінь. Взаємодія між учнями з особливими освітніми потребами та іншими дітьми в інклюзивних класах сприяє налагодженню між ними дружніх відносин. Завдяки такій взаємодії діти вчаться природно сприймати та толерантно ставитися до людських відмінностей. Також вони стають більш чуйними, готовими до взаємодопомоги [4, с. 135].

Використані літературні джерела

1. Колупаєва А.А., Савчук Л.О. Діти з особливими освітніми потребами та організація їх навчання. Київ : Науковий світ, 2010. 195 с.
2. Уманець Г.М., Кобзар О.В., Кулеш В.О. Інклюзивна освіта. Особливій дитині – особлива увага. Донецьк : Витоки, 2010. 135 с.
3. Брюховецька О.А. Інклюзивна освіта як вид сучасної освіти. Лисичанськ : КИТ – Л, 2015. С. 26–28.
4. Загальні критерії оцінювання навчальних досягнень учнів у системі загальної середньої освіти. Київ, 2008.
5. Про запровадження 12-бальної шкали оцінювання навчальних досягнень учнів у системі загальної середньої освіти: наказ Міністерства освіти і науки України від 14 черв. 2001 р. № 459. URL: <https://osvita.ua/legislation/proftech/3305/>.
6. Регіональна програма впровадження компетентнісно орієнтованого підходу в навчально-виховний процес. Донецьк, 2004.
7. Родигіна І. Дидактичні умови реалізації компетентнісного підходу в навчанні. *Біологія і хімія в школі*. 2007. № 5. С. 7–10.
8. Ілляшенко Т. Затримка психічного розвитку дітей: причини виникнення та корекція. *Кроки до компетентності та інтеграції в суспільство*. Київ: Контекст, 2000. 336 с.
9. Сабат Н. Соціально-педагогічний аспект інклюзивного навчання. *Соціальний педагог*. 2008. № 3. С. 42–46.
10. Сухомлинський В.О. Духовний світ школяра. Київ : Рад. школа, 1976. Т. 1. С. 305–386.
11. Яцук І.П. Формування життєво компетентної особистості: наук.-метод. посіб. Хмельницький : Хмельниц. гум.-пед. ін-т, 1999. 54 с.

References

1. Kolupaieva, A.A., Savchuk, L.O. (2010). *Dity z osoblyvymy osvithnimy potrebamy ta orhanizatsiia yikh navchannia* [Children with special educational needs and organization of their education]. Kyiv: Naukovyi svit, 195 p.
2. Umanets, H.M., Kobzar, O.V., & Kuliesh, V.O. (2010). *Inkliuzyvna osvita. Osoblyvii dytyni – osoblyva uvaha* [Inclusive education. Special attention is paid to a special child]. Donetsk: Vytoky, 135 p.
3. Briukhovetska, O.A. (2015). *Inkliuzyvna osvita yak vyd suchasnoi osvity* [Inclusive education as a type of modern education]. Lysychansk: KYT – L, P. 26–28.
4. *Zahalni kryterii otsiniuvannia navchalnykh dosiahnen uchniv u systemi zahalnoi serednoi osvity* [General criteria for assessing student achievement in the system of general secondary education]. Kyiv, 2008.
5. *Pro zaprovadzhennia 12-balnoi shkaly otsiniuvannia navchalnykh dosiahnen uchniv u systemi zahalnoi serednoi osvity: nakaz Ministerstva osvity i nauky Ukrainy vid 14 cherv. 2001 r. № 459* [On the introduction of a 12-point scale for assessing student achievement in the system of general secondary education: order of the Ministry of Education and Science of Ukraine of 14 June. 2001 No. 459]. Retrieved from: <https://osvita.ua/legislation/proftech/3305/>.

6. *Rehionalna prohrama vprovadzhennia kompetentnisno oriietovanoho pidkhotu v navchalno-vykhovnyi protses [Regional program for the introduction of a competency-based approach to the educational process]*. Donetsk, 2004.

7. Rodyhina, I. (2007). Dydaktychni umovy realizatsii kompetentnisnoho pidkhotu v navchanni [Didactic conditions for the implementation of the competence approach in teaching]. *Biologhii i khimiia v shkoli – Biology and chemistry at school*. 5. P. 7–10.

8. Iliashenko, T. (2000). Zatrymka psikhichnoho rozvytku ditei: prychny vynyknennia ta korektsiia [Mental retardation of children: causes and correction.]. *Kroky do kompetentnosti ta intehratsii v suspilstvo – Steps to competence and integration into society*. Kyiv: Kontekst, 336 p.

9. Sabat, N. (2008). Sotsialno-pedahohichnyi aspekt inkluzyvnogo navchannia [Socio-pedagogical aspect of inclusive education]. *Sotsialnyi pedahoh – Social pedagogue*. 3. P. 42–46.

10. Sukhomlynnyi, V.O. (1976). *Dukhovnyi svit shkoliara [The spiritual world of the student]*. Kyiv: Rad. shkola, Vol. 1. P. 305–386.

11. Yashchuk, I.P. (1999). *Formuvannia zhyttievo kompetentnoi osobystosti [Formation of vitally competent personality]*. Khmelnytskyi: 54 p.

Vypovska Lyudmila. Development of Competencies in Children with Special Educational Needs.

Summary.

The modern education system considers the competence approach as a strategic direction of development. Today, young people are objectively forced to be more mobile, informed, able to master new knowledge, think critically and creatively. Their success and adaptability to modern requirements directly depends on willingness to learn throughout life, adequate motivation for self-study and self-development.

The article outlines the modern education system as a competency-based approach to strategic development. Competence education in its essence is focused on practical results, personal experience, development of attitudes, which leads to fundamental changes in the organization of learning, which becomes aimed at developing specific values and skills of students.

The results of pedagogical observations and practice show that any child with a congenital or acquired developmental defect can, under appropriate conditions and qualified support, become a full member of society and a self-sufficient person, develop spiritually, be stable financially and useful for society. Accordingly, the child's life competence, which includes a range of characteristics: developed sensory experience, needs, abilities, habits, personal qualities and practical skills, is able to develop and change with age and life circumstances. It is a socially significant characteristic that must meet a public demand. Thus, the special educational of children should be based on the principles of balanced pedagogy, focused on the needs of children. Inclusive approaches to teaching and education are useful and necessary for the families of children with special educational needs.

Key words: general ability; special needs; inclusive education; communication skills.

Виповская Л. Развитие компетентностей у детей с особыми образовательными потребностями.

Аннотация.

В статье автор описывает современную образовательную систему как компетентностный подход стратегического развития. Результаты педагогических наблюдений и практика свидетельствуют, что любая личность которая имеет врожденный или приобретенный дефект может при соответствующих условиях и квалифицированной поддержки стать полноценным членом общества и самостоятельной личностью, развиваться духовно, обеспечивая себе в материальном отношении и быть полезной обществу. Такие дети нуждаются в индивидуальных особенностях обучения должны отличаться принципами взвешенной педагогики и ориентироваться на возможности детей.

Ключевые слова: особые возможности; инклюзивное образование; коммуникативные умения.